

Calvijn in de Gouden Eeuw

Camerata Trajectina

Calvinist music from France
and the Netherlands

CAMERATA TRAJECTINA

Hieke Meppelink (sopraan/soprano)

Sytse Buwalda (altus/alto)

Nico van der Meel (tenor)

Marcel Moester (bariton/baritone)

Saskia Coolen (blokfluit/recorder)

Erik Beijer (viola da gamba)

Louis Peter Grijp (luit en citer/lute and cittern)

met medewerking van/with:

Pieter Jan Belder (orgel/organ)

opname en montage/recording and editing: Jan Willem van Willegen

Arie Abbenes (beiaard/carillon)

Met dank aan/thanks to NPS, track 24: Jacob van Eyck, Psalm 103

techniek/engineer: Bert Vervoorn

muziekregie/direction: Dick Kuijs

productie/production: Marjolein de Moor

www.nps.nl

Saskia Coolen improvisaties/improvisations track 2,7

Louis Peter Grijp arrangementen/arrangements track 17,18,19, 20

Other recordings of Camerata Trajectina:

We invite you to visit our website

www.globerecords.nl

Calvijn in de Gouden Eeuw

Een van de kroonjuwelen van de Hervorming was geweest dat de gelovigen deel konden nemen aan de muziek tijdens de eredienst: zij zongen nu liederen in de landstaal. Maar daaraan hing wel een muzikaal prijskaartje, vooral bij de calvinisten. Zij banden de kerken uit en daarmee de rijke traditie van de polyfone kerkmuziek. Ook mocht er geen orgel meer worden gespeeld en het heeft weinig gescheeld of de orgels waren zelfs uit de kerkgebouwen verdwenen. Het ongebeelde psalmgezang tijdens de eredienst moet voor muzikale oren geen genoegen zijn geweest – de gemeenteleden zongen met luide stemmen melodieën die ze vaak maar half kenden. Maar ook toen het orgelspel halverwege de zeventiende eeuw weer terugkeerde en de gemeenten werden begeleid, bleef het psalmgezang problematisch. Het door elkaar zingen van verschillende psalmberijmingen, het slepende tempo en de individuele versieringen maakten op menig muzikaal commentator meer de indruk van een woest geschreeuw dan van vrome hymnodie.

Toch heeft het calvinisme ook veel mooie muziek opgeleverd. De fraaie eenstemmige psalmmelodieën die in Genève ontstonden op de teksten van Clément Marot en Théodore de Bèze hebben talrijke musici tot prachtige meerstemmige composities geïn-

spireerd. Alleen kwamen die psalmzettingen niet tijdens de eredienst tot klinken – ze waren voor de huiskamer bestemd. Welgestelde burgers die zich muzieklessen konden veroorloven, zongen en speelden samen in de huiselijke kring, of met vrienden. In Nederland bestonden ook de iets officiëlere *collegia musica*, gezelligheidsverenigingen waarin samen met muziekvrienden gemusiceerd werd. Zij voerden naast Latijnse motetten, Italiaanse madrigalen en Franse chansons ook meerstemmige psalmzettingen uit. Jan Pietersz. Sweelinck bijvoorbeeld was leider van een collegium van Amsterdamse amateurs. Zij zullen ongetwijfeld de psalmbewerkingen van hun dirigent hebben gezongen. Vocale stemmen en instrumenten konden ook heel goed samen een compositie uitvoeren. Zo'n gemengde bezetting kan zelfs een transparanter klankbeeld opleveren dan de 'ideale' vocale uitvoering zoals die door de componist in de partituur is vastgelegd, met tekst onder alle partijen.

De traditie van meerstemmige psalmzettingen is in Frankrijk begonnen. Tot de eersten die de Geneefse psalmen meerstemmig bewerkten behoorden behalve Pierre Certon, Louis Bourgeois en Clément Janequin ook de muzikuitgever Claude Goudimel (1514/20-1572). Goudimel bewerkte de psalmen in een eenvoudige homofone stijl, dat wil zeg-

gen noot-tegen-noot, zodat de teksten goed verstaanbaar bleven. De psalmmelodie ligt bij de meeste zettingen in de tenor, enigszins verscholen onder de sopraan en alt. Een eerste uitgave met 83 van zulke psalmen verscheen bij de Parijse uitgevers Adrian le Roy en Pierre Ballard in 1562, hetzelfde jaar dat het gehele eenstemmige Geneefse psalter voor het eerst in druk beschikbaar kwam. Goudimel haastte zich het werk volledig te maken en in 1564 verscheen het hele psalter, zoals gebruikelijk in vier stemboeken, in losse partijen dus. Deze eenvoudige zettingen werden ook in andere talen overgezet, waaronder het Nederlands (1620). Goudimel was echter nog niet klaar met de psalmmelodieën. Hij startte een nieuwe reeks zettingen, ditmaal in een meer uitgewerkte, polyfone stijl. Deze zag in 1568 het licht, met precies dezelfde titel als zijn vorige reeks: *Les cent cinquante pseumes de David, nouvellement mis en musique à quatre parties*. Goudimel stierf in Lyon in de dagen volgend op de beruchte Bartholomeusnacht (1572), de Parijse bloedbruiloft, waarin duizenden Calvinisten werden vermoord.

De beroemdste bewerker van Geneefse psalmen was de componist Claude Le Jeune (1528/30-1600). Hij bekleedde de functie van *maître des enfants* aan het hof van de broer van koning Hendrik III, Frans van Anjou.

Als ondertekenaar van een *confession de foi* werd Le Jeune echter de grond in Parijs te heet onder de voeten toen de stad in 1590 werd belegerd door Hendrik van Navarra, en hij besloot de stad te verlaten. Bij de stadspoort werd hem echter de doorgang belemmerd en de muziekmanuscripten die hij bij zich had zouden in het vuur zijn geworpen, als zijn katholieke collega Jacques Mauduit niet voor hem in de bres was gesprongen. Mauduit overtuigde de dienstdoende onderofficier ervan dat er niets kettters aan de muziek was. In 1596 werd Le Jeune toch weer benoemd tot *maître compositeur ordinaire de la musique de nostre chambre* van de inmiddels katholiek geworden Hendrik van Navarra, nu koning Hendrik IV.

Het *Dodecaccorde*, een van de muziekboeken die bijna in vlammen waren opgegaan bij Le Jeune's vlucht uit Parijs, omhelst een zetting van twaalf psalmen in de twaalf toonsoorten die in de toenmalige muziektheorie werden onderkend. Het zijn zeer uitgebreide zettingen van alle coupletten van de psalmteksten, terwijl gewoonlijk alleen de eerste strofe werd uitgecomponeed. Naast het *Dodecaccorde* heeft Le Jeune het complete Geneefse psalter tweemaal bewerkt, eenmaal voor drie stemmen, wederom in virtuoos contrapunt, en eenmaal in eenvoudige noot-tegen-noot zettingen voor vier en vijf stemmen, te ver-

gelijken met die van Goudimel. Deze eenvoudige zettingen zijn zeer geliefd geworden bij calvinisten in de zeventiende eeuw, ook in de Republiek. Ze verschenen met Nederlandse vertalingen in Amsterdam (1629 en 1633) en Schiedam (1665). Daarnaast hield Le Jeune zich ook op avant-gardistische wijze met psalmen bezig. Hij nam actief deel aan de Académie de Poésie et de Musique van Antoine de Baïf die in zijn gedichten nauwkeurig klassieke versmaten volgde. Het idee was dat wanneer deze *vers mesurés* op muziek werden gezet lange lettergrepen lange noten kregen en korte lettergrepen korte noten. Dat was allerminst gebruikelijk in de Franse muziek, waar het verband tussen muzikaal en woordaccent altijd heel los was geweest. De *musique mesurée* paste Le Jeune behalve op wereldlijke teksten ook toe op psalmen, waarvan enkele door Baïf en zijn collega d'Aubigné waren berijmd in antieke versmaten. Le Jeune kon hierbij uiteraard niet de Geneefse melodieën gebruiken maar ontwierp nieuwe melodieën in een vrij zwevend ritme, die door de andere stemmen homofoon werden ondersteund.

Na Claude Le Jeune werden er in Frankrijk vrijwel geen Geneefse psalmen meer bewerkt. De fakkel werd overgenomen door Jan Pietersz Sweelinck (1562-1621), organist van de Oude Kerk te Amsterdam. Ook hij bewerk-

te het gehele Geneefse psalter voor vocale stemmen. Het werd een levenswerk doordat hij van elke psalm een uitgebreide polyfone zetting maakte voor 4, 5, 6, 7 of 8 stemmen, vaak van meerdere strofen. De muziek verscheen in vier afleveringen, uitgegeven van 1606 tot 1621. Met de Franse berijmingen van Marot en De Bèze koos Sweelinck voor de internationale traditie. Nederlandstalige polyfonie was een noodlijdend genre met een erg kleine afzetmarkt. Andere componisten bewerkten het psalter wel in het Nederlands, zoals de Amsterdammer David Jansz Padbrué (150 psalmen in *Psalm-geclanck*, 1601), de Delftenaar Cornelis van Schoonhoven (43 psalmen, 1624) en de Deventenaar Lucas van Lenninck (1649). Vrijwel al deze muziek is verloren gegaan.

Verder waren er in de Republiek de eerder genoemde eenvoudige zettingen van Goudimel en Le Jeune, waarop de Nederlandse berijmingen van Datheen zonder problemen konden worden gezongen. Bij ingewikkeldere zettingen kon dat nauwelijks. Sweelincks psalmzettingen zingen met Datheens teksten zou tot een voortdurende botsing van accenten leiden, afgezien nog van het feit dat Sweelincks madrigalisten en toonschilderingen verloren zouden gaan. Toch is er een geval bekend waarin iets dergelijks werd beproefd: de *Octonaires de la vanité* et

inconstance du monde van Claude Le Jeune die in 1641 in het Nederlands werden uitgeven blijkens een advertentie in de *Courante uyt Italien ende Duytschlandt*. Het boek is echter verloren gegaan. De titelpagina kennen we alleen van schilderijen van de familie De Claeuw: 'Octonaires ofte Zede-schetsen van de ydelheydt en onstantvastigheyd des werelts.' Een Nederlandse vertaling van de teksten van de *Octonaires* kennen we weliswaar van de hand van Abraham van der Myl (1593), maar dat zal niet de vertaling zijn die in 1641 is gebruikt. Van der Myl volgde lang niet altijd de rijm- en accentschema's van de Franse achtregelige verzen (octonaires), waardoor zijn teksten slecht op Le Jeune's muziek passen. Bij één deeltje komen de schema's echter wel overeen, zodat we Van der Myl's woorden daar op Le Jeune's muziek konden plaatsen, met enkele subtiele aanpassingen. Zo ongeveer zal men in Nederland omstreeks 1641 deze calvinistische gedichten over de ijdelheid der wereld van Antoine la Roche de Chandieu hebben gezongen.

Het zingen van Franse calvinistische muziek met Nederlandse woorden laat zien hoezeer die muziek hier ingeburgerd was. Daarnaast hebben Nederlanders natuurlijk ook Franse muziek met de oorspronkelijke Franse tekst uitgevoerd, zoals ze dat met Sweelinck's psalmen deden. Dat blijkt uit lijsten met muziek-

boeken. De Utrechtse stadsbibliotheek bijvoorbeeld bezat in 1608 naast een overvloed aan muziek op Italiaanse en Latijnse teksten ook psalmen van Le Jeune, te weten de *Dodecaccorde* en de homofone *Cent Cinquant Pseaumes* voor vier en vijf stemmen. Dat moeten Le Jeune's populairste werken in de Republiek zijn geweest: we zien ze ook terug in de catalogus van het boekenbezit van Johannes Thysius (Leiden 1653) en in de codicil van de Delftenaar Cornelis Graswinckel uit hetzelfde jaar. Thysius bezat verder psalmboeken van Goudimel en Paschal de l'Estocart (1583) alsmede de *Octonaires* van Le Jeune. Ook Graswinckel bezat Le Jeune's *Octonaires*, en verder diens 'vers Mesurez', wellicht de *Pseaumes en vers mesurez*. Zowel Thysius als Graswinckel bezaten de psalmen van Sweelinck. Tenslotte bevat het Luitboek van Thysius, samengesteld door dominee Adriaen Smout (1578/79-1646), adapties van Franse psalmzettingen, vooral de eenvoudige zettingen van Goudimel en Le Jeune, maar ook de complexere driestemmige zettingen van Le Jeune. Alleen al uit dit overzichtje blijkt dat Claude Le Jeune in de Republiek de meest invloedrijke calvinistische componist is geweest.

Naast de talrijke vocale zettingen van het Geneefse psalter zijn de psalmen ook veelvuldig voor instrumenten bewerkt. Al in het midden van de zestiende eeuw verschenen in Parijs

zettingen voor luit en citer. In onze ogen mag het wat wonderlijk schijnen, psalmen spelen op een instrument als de luit dat we op schilderijen zo vaak wulpsheid zien uitdrukken, maar de bronnen liegen er niet om. De luit is van alle muziekinstrumenten uit de zestiende en vroege zeventiende eeuw datgene waarvoor veruit de meeste psalmzettingen zijn bewaard. Er zijn verscheidene volledige zettingen van het psalter bekend, zoals die van Adrien le Roy (Parijs 1567), Daniel Laelius (Arnhem 1617), Matthias Reyman (Keulen 1613) en tenslotte Nicolas Vallet (Amsterdam 1620). Luitist Vallet was rond 1613 uit Frankrijk naar Amsterdam gekomen, waar hij een dansschool startte. In 1615/16 bracht hij drie prachtige luitboeken uit, twee delen van *Le Secret des Muses* en als een soort derde deel *Vingt et un pseumes de David*. De 21 psalmzettingen zijn bijzonder doordat ze de psalmmelodie in lange noten laten zingen terwijl de luit er virtuoze (schijn-)polyfonie omheen weeft. Bij psalm 12 wordt de melodie zelfs drie keer gezongen, achtereenvolgens door sopraan, tenor en bas, zoals in een orgelsalm van Sweelinck de psalmmelodie door de verschillende registers gaat. Vallet lijkt aanvankelijk alle 150 psalmen op die manier te hebben willen bewerken, maar heeft dat niet kunnen opbrengen. Bij een nieuwe poging koos hij voor een eenvoudiger procedé waarbij de luit

de psalmmelodie omspeelt. Daarbij kon al dan niet gezongen worden. Ditmaal volbracht Vallet zijn zelfopgelegde taak en kon hij in 1620 zijn *Regia pietas* ('Koninklijke vroomheid') met alle 150 psalmen uitbrengen, een schitterend gegraveerd boek met wapenschilden van zijn Amsterdamse sponsors, opgedragen aan niemand minder dan de koning van Engeland. Om ruimte te sparen zijn er in het boek geen teksten afgedrukt; de zanger kon zelf kiezen of hij de psalmteksten in het Frans, Nederlands, Duits of Latijn onder de tabulatuur schreef, aldus Vallet, die de plaats van de lettergrepen met sterretjes heeft aangegeven. Evenals voor de vocale psalmzettingen van Sweelinck geldt voor de luitzettingen van Vallet dat ze een laatste hoogtepunt van een calvinistisch genre belichamen.

Sweelinck moet als organist dagelijks psalmen hebben gespeeld, voor en na de kerkdienst en tijdens openbare orgelbespelingen. Hij zal veelal geïmproviseerd hebben; althans, er zijn relatief weinig psalmzettingen van zijn hand bewaard gebleven, en dan alleen nog in handschrift. Van andere Nederlandse organisten zijn wel psalmboeken gedrukt. De Dordtenaar Hendrick Speuy publiceerde in 1610 *De psalmen Davids, gestelt op het tabulatuer van het orghel ende clavecymmel met 2. partijen* en de Amsterdammer Anthony van Noordt in 1659 zijn *Tabulatuurboek van Psalmen en*

Fantasyen. Het improviseren van psalmen was ook dagelijkse kost voor beiaardiers, die de carillons bespeelden die in de zeventiende-eeuwse Republiek door de gebroeders Hemony en anderen vervaardigd werden. De Utrechtse beiaardier en klokkenspecialist Jacob van Eyck (ca 1590-1657) had bij de ontwikkeling van zuivere speelklokken een belangrijke rol gespeeld. Psalmen moeten een groot deel van zijn repertoire hebben gevormd. Bij de automatische voorslag op de hele uren waren van overheidswege psalmen verplicht, of eventueel lofzangen en andere melodieën die in de gereformeerde eredienst gezongen werden. Bij hun recitals hadden de beiaardiers iets meer vrijheid. De beiaardier van de Dom moest weliswaar op zondag psalmen spelen, maar op andere dagen waren ook andere wijsjes toegestaan, 'vermaakelijke deuntjes nadat het den meester in den zin komt'. Maar op de beiaard van de Nicolaïkerk moesten er toch vooral weer psalmen worden gespeeld.

Van al die klokkenmuziek is vrijwel niets opgeschreven. Toch kunnen we ons een voorstelling maken van Van Eycks improvisaties dankzij zijn blokfluitboek *Der fluyten lusthof* (Amsterdam 1644-ca 1655), waarin ook variaties op psalmmelodieën zijn opgenomen. Die zijn uiteraard eenstemmig, maar door enkele bastonen toe te voegen klinken ze ook

op de beiaard zeer aannemelijk.

Zo zien we dat in de Republiek overal psalmen klonken, dag in, dag uit. Natuurlijk op zondagen in de kerk tijdens de gemeentezang, aanvankelijk onbegeleid en later ondersteund door het orgel. Voor en na de dienst speelde de organist variaties en ook tijdens de openbare orgelbespelingen die op gezette tijden plaatshadden. Nog nadrukkelijker in de openbare ruimte aanwezig waren de beiaardpsalmen. Daar kon niemand zich aan onttrekken, protestant, katholiek of anderszins gelovig. Maar ook in de huiskamers zong men psalmen, in ensembleverband of alleen, al dan niet met begeleiding van luit, citer of toetsinstrumenten zoals klavecimbel, virginaal of klavichord.

De consequente voorkeur van calvinisten voor psalmen, door hun leidsman Calvijn ingegeven, had ook een keerzijde. Andere dan bijbelse liederen waren niet toegestaan. Men veroordeelde de doopsgezinden, die 'schriftuurlijke' liederen dichtten waarin weliswaar bijbelpassages verwerkt waren maar die ook eigen woorden en denkbeelden bevatten. 'Mensenwerk' in de ogen van de calvinisten, bovendien vaak geschreven op wereldlijke melodieën. Toch gingen in de loop van de zeventiende eeuw steeds meer calvinisten liederen dichtten. Predikanten als de remonstrant Dirck Raphaelsz Camphuysen, auteur

van *Stichtelycke rymen* (1624), en de rechtzinnige Bernardus Busschhof beten het spits af, gevolgd door talrijke andere dichtende dominees en gelovigen, zoals de Eibergse voorganger Willem Sluiter en Utrechtse dominee Jodocus van Lodenstein. Hoeveel Lodensteyns liederen voor mensen betekenden blijkt uit sterfbedbeschrijvingen. Gelovigen stierven met zijn gezangen op de lippen. Geertruy Verbroek bijvoorbeeld zong op haar sterfbed in 1755 een strofe uit Lodensteyns 'De vrolijkheyd van 't Christen leven'.

Op deze cd laten we al met al iets horen van de rijkdommen die het calvinisme muzikaal heeft opgeleverd voor de Nederlandse Gouden Eeuw: de Franse meerstemmige bewerkingen van de Geneefse melodieën die hier in het Frans en in het Nederlands werden gezongen, en de bewerkingen door Nederlandse componisten, zowel vocaal als instrumentaal, zoals ze te horen waren in de huiskamers, in de kerkgebouwen en buiten op straat. Daarbij hebben we de voorkeur gegeven aan de psalmmelodieën die in de Gouden Eeuw het meest geliefd waren. En tenslotte is er het liedrepertoire te horen dat zich na de aanvankelijk exclusieve aandacht voor psalmen langzaamaan in de Gouden Eeuw ontwikkelde, gezongen op psalmen, wereldlijke wijzen of speciaal gecomponeerde melodieën.

Louis Peter Grijp

Camerata Trajectina

Het ensemble Camerata Trajectina ('Utrechts muziekgezelschap', opgericht 1974) heeft naam gemaakt met haar voortdurende pleidooi voor de Nederlandse muziek vanaf de Middeleeuwen tot en met de 17e eeuw. De programma's van het ensemble zijn veelal gebouwd rond literaire, politieke of religieuze thema's en personen zoals Hooft, Bredero, Huygens, Vondel, Coornhert, Willem van Oranje, de Tachtigjarige Oorlog, de godsdiensttwisten ('De Hoer van Babylon', 'Bavianen en Slijkgeuzen'), Menno Simons, de Dodendans, de Rederijkers en het Antwerps Liedboek. Een andere lijn is de samenhang tussen schilderkunst en muziek, naar aanleiding van tentoonstellingen over Music & Painting in the Golden Age (1995), Jan Steen (1996) en Frans Hals (2004). Het ensemble werkte mee aan de Nationale Herdenkingen van de Unie van Utrecht (1979), Willem van Oranje (1984), Constantijn Huygens (1987), Dirck Volkertszoon Coornhert (1990), de Vrede van Munster (1998) en de Verenigde Oost-Indische Compagnie (2002).

Voor deze programma's is door artistiek leider Louis Peter Grijp, onderzoeker aan het Meertens Instituut en bijzonder hoogleraar in het Nederlandse lied aan de Universiteit Utrecht, veel onbekend repertoire opgespoord of gereconstrueerd. Het ensemble gaf vele con-

certen in Nederland en Vlaanderen en elders in Europa, in de Verenigde Staten, Mexico, Canada, Indonesië en Ghana. Van Camerata Trajectina verschenen zo'n twintig cd's op de labels Globe en Philips Classics.

De dubbel-cd *Antwerps Liedboek* werd in 2006 bekroond met een Edison Award. Recentere spraakmakende presentaties in het Utrechtse Oude Muziek Festival waren de uitvoeringen van Obrechts liedekens op teksten van Gerrit Komrij (2005), de eerste Nederlandse opera *Bacchus, Ceres en Venus* van Johan Schenck (2006) en Starters zingende klucht van *Lijsje Flepkous* (2007). In 2008 verscheen de cd *Klagende Maeghden* met liederen van Jacob Cats.

www.camerata-trajectina.nl

Calvin in the Dutch Golden Age

One of the crown jewels of the Reformation was that the faithful could participate in the music during the worship service: they now sang the songs, and in their native language. But this came with a musical price tag, especially among the Calvinists. They banned church choirs, and with them, the rich tradition of polyphonic church music. Organ music was also forbidden, and it didn't matter much whether or not the organs actually were removed from the church buildings. Unaccompanied psalm-singing in seventeenth-century worship services must not have been exactly a treat for musical ears: the congregation loudly singing melodies that they often only half knew. But even when organ-playing returned midway through the seventeenth century and the congregation was again accompanied, psalm-singing still had its problems. The simultaneous singing of differing psalm versifications, a ponderous tempo, and individual improvised decorations produced, for many a music critic, an effect more of savage screeching than of pious hymnody.

And yet Calvinism did produce a lot of lovely music. The beautiful monophonic psalm melodies that arose in Geneva, set to texts by Clément Marot en Théodore de Bèze, inspired many musicians to write splendid polyphonic settings. But those settings were

not heard during worship: they were intended for home use. The well-off who could afford music lessons sang and played together with family and friends. The Netherlands also had the slightly more official *collegia musica*, social organizations in which people made music together. In addition to Latin motets, Italian madrigals, and French chansons, groups like this also performed polyphonic settings of psalms. Jan Pieterszoon Sweelinck, for instance, was the leader of a group of amateurs in Amsterdam. They certainly would have sung their own director's psalm settings. Voices and instruments could also perform very well together; in fact, a mixed setting can often produce a more transparent sound than the 'ideal' purely vocal performance notated in the composer's score, with text set beneath each part.

The tradition of polyphonic psalm-setting began in France. Among the first who made polyphonic arrangements of the Genevan psalms were Pierre Certon, Louis Bourgeois, and Clément Janequin, and also the music publisher Claude Goudimel (1514/20-1572). Goudimel set the psalms in a simple homophonic style, note-against-note, so that the texts could still be easily understood. The psalm melody was usually placed in the tenor voice, somewhat hidden under the soprano and alto lines. The Parisian publishers Adrian le Roy and Pierre

Ballard released a first edition with 83 such psalms in 1562, the same year the entire monophonic Genevan psalter first became available in print. Goudimel hurried to complete the work, and in 1564 the entire psalter appeared, in the customary four part-books, that is, with each voice part having its own separate score. These simple settings were also translated into other languages, including Dutch (1620). But Goudimel was not yet finished with psalm melodies. He began a new series of settings, this time in a more elaborate, polyphonic style. This appeared in 1568 with exactly the same title as his previous series: *Les cent cinquante pseumes de David, nouvellement mis en musique à quatre parties* (The hundred-fifty psalms of David, newly set to music in four parts).

Goudimel died in Lyon in the days following the infamous Y St Bartholomew's night 1572 or the Parisian Blood Wedding, in which thousands of Calvinists were murdered.

The most famous composer to set Genevan psalms was Claude Le Jeune (1528/30-1600). He functioned as *maître des enfants* (childrens' music master) at the court of François, Duke of Anjou, brother of King Henry III. Because he had signed a confession of faith, things became too dangerous in Paris for Le Jeune when in 1590 the city was besieged by Henry of Navarre, and he decided

to leave. But he was detained at the city gate, and the music manuscripts he had with him would have been tossed into the fire, had not his Catholic colleague Jacques Mauduit taken a stand for him. Mauduit convinced the officer on duty that there was nothing heretical about the music. In 1596, Le Jeune was even named to *maître compositeur ordinaire de la musique de nostre chambre* (ordinary master composer of our chamber music) to Henry of Navarre, now King Henry IV, who had in the meantime converted to Catholicism.

he *Dodecacorde* ('Twelve Strings'), one of the music books that almost went up in flames when Le Jeune fled Paris, consists of twelve psalm settings in the twelve modes recognized by music theory of the time. These are extended settings of all the stanzas of the psalm texts, whereas it was customary to set just the opening stanza. In addition to the *Dodecacorde*, Le Jeune set the whole psalter twice: once in three parts, again in virtuosic counterpoint, and once in simple note-against-note settings, in four and five parts, comparable to those by Goudimel. These simple settings became much-loved by Calvinists in the seventeenth century, including in the Dutch Republic. They appeared in Dutch translations in Amsterdam (1629 and 1633) and in Schiedam (1665). In addition, Le Jeune also worked at avant-garde settings

of the Psalms. He was active in the Académie de Poésie et de Musique of Antoine de Baïf, who in his poetry strictly followed classical verse meters. The idea was that whenever these *vers mesurés* were set to music, long syllables were set to long notes and short syllables to short notes. This was anything but usual at the time in French music, in which the link between musical accent and word accent was entirely sundered. Le Jeune applied *musique mesurée* not only to secular texts, but also to psalms, of which a few were versified in ancient poetic meters by Baïf and his colleague d'Aubigné. For these, Le Jeune could of course not use the Genevan melodies, but instead developed new melodies in a rather free, swaying rhythm, supported homophonically by the other voices.

After Claude Le Jeune, almost no Genevan psalm settings came out of France. The torch was passed to Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621), organist of the Oude Kerk (Old Church) in Amsterdam. He too set the entire Genevan psalter for voices. It became a lifetime's work because he composed extended polyphonic settings for 4, 5, 6, 7, or 8 voices, often of several stanzas. The music appeared in four installments, published between 1606 and 1621. Sweelinck chose the international tradition for these works, by using the French versifications of Marot and De Bèze. Dutch-

language polyphony was a poor genre with a very small market. But other composers did set the psalter in Dutch, such as David Janszoon Padbrué of Amsterdam (150 psalms in his *Psalm-geclanck*, 1601), Cornelis van Schoonhoven of Delft (43 psalms, 1624) and Lucas van Lenninck from Deventer (1649). Almost all this music is lost.

Also available in the Dutch Republic were the abovementioned simple settings by Goudimel and Le Jeune, to which the Dutch versifications by Peter Datheen could easily be sung. With more complex settings that was scarcely possible. To sing Sweelinck's psalm settings with Datheen's texts would lead to a constant clash of accents, not to mention that Sweelinck's madrigalisms and word-painting would be lost. And yet there's an instance known in which something of the sort was tried: from an advertisement in the *Courante uyt Italien ende Duytschlandt* (Journal from Italy and Germany) we know that the *Octonaires de la vanité et inconstance du monde* (Eight-line poems about the vanity and instability of the world) by Claude Le Jeune was published in Dutch in 1641. The book is lost, however; we only know the title page from paintings by the De Claeuw family: 'Octonaires ofte Zede-schetzen van de ydelheydt en onstantvastigheydt des werelts' (Eight-line poems or Moral sketches about the vanity and

instability of the world). A Dutch translation of the *Octonaires* is known, from the hand of Abraham van der Myl (1593), but this would not have been the translation used in 1641. Van der Myl did not follow the rhyme and accent patterns of the French eight-line verses (*octonaires*), and consequently his texts do not fit Le Jeune's music very well. In one piece the patterns do correspond, so that we could set Van der Myl's words to Le Jeune's music by making only a few subtle adjustments. And this is approximately how people in the Netherlands around 1641 would have sung these Calvinist poems by Antoine la Roche de Chan-dieu about the world's vanity.

Singing French Calvinist music with Dutch words shows how thoroughly ingrained in the culture this music had become. In addition, the Dutch naturally also performed French music with the original French texts, as they did with Sweelinck's psalms. This is clear from surviving library lists that included books of music. For example, the Utrecht municipal library possessed in 1608 not only an abundance of music set to Italian and Latin texts but also psalms by Le Jeune, to wit, the *Dodecaccorde* and the homophonic *Cent Cinquant Pseaumes* for four and five voices. The latter must have been Le Jeune's most popular work in the Dutch Republic: we see it also in the catalogue of the books owned by Johannes

Thysius (Leiden 1653) and in the codicil of Cornelis Graswinckel of Delft from the same year. Thysius also owned psalm books by Goudimel and Paschal de l'Estocart (1583), in addition to the *Octonaires* by Le Jeune. Graswinckel too owned Le Jeune's *Octonaires*, as well as his 'vers Mesurez,' probably the *Pseaumes en vers mesurez*. Both Thysius and Graswinckel owned Sweelinck's psalms. Finally, Thysius' Lute Book, assembled by the pastor Adriaen Smout (1578/79-1646), contains adaptations of French psalm settings, chiefly the simple settings by Goudimel and Le Jeune, but also the more complex three-voice settings by Le Jeune. From this overview alone it appears that Claude Le Jeune was the most influential Calvinist composer in the Dutch Republic.

In addition to the many vocal settings of the Genevan psalter, the psalms were also often set for instruments. Settings for lute and cittern appeared already in the middle of the sixteenth century in Paris. To our eyes this might seem rather surprising, playing psalms on an instrument like the lute, so often used to symbolize lasciviousness in paintings, but the sources do not lie. Of all the instruments from the sixteenth and early seventeenth century, it is the lute for which the most psalm settings have been preserved. Several different settings of the complete psalter are known, such as those by Adrien le Roy (Paris 1567),

Daniel Laelius (Arnhem 1617), Matthias Reymann (Cologne 1613) and finally Nicolas Vallet (Amsterdam 1620). Lutenist Vallet came to Amsterdam from France around 1613, and set up a dance school. In 1615/1616 he brought out three handsome lute books: two parts of his *Le Secret des Muses* and as a sort of third volume, the *Vingt et un pseumes de David*. The 21 psalm settings are exceptional in having the psalm melody sing out in long notes while the lute weaves virtuosic (quasi-) polyphony around it. In the setting of Psalm 12, the melody is even sung three times, by the soprano, tenor, and bass in turn, much the way that in a Sweelinck organ setting the psalm melody moves through a succession of registers. Vallet appears originally to have wanted to set all 150 psalms this way, but wasn't able to do so. In his next attempt, he chose a simpler method in which the lute decoratively plays around the psalm melody, which could be sung *ad libitum*. This time Vallet finished his self-appointed task and was able in 1620 to publish his *Regia pietas* (Royal Devotion) with all 150 psalms, a spectacularly engraved book, bearing the coats of arms of his Amsterdam sponsors, and dedicated to none less than the King of England. To save space, no texts were printed in the book; the singer was free to choose whether to write the psalm texts under the lute tablature in French,

Dutch, German, or Latin, according to Vallet, who indicated the placement of syllables with asteriks. As with the vocal psalm settings of Sweelinck, Vallet's lute settings embody the last high point of a Calvinist genre.

As an organist, Sweelinck would have played psalms daily, both before and after the church service, and also during public organ concerts. He would mostly have improvised, or at least relatively few of his psalm settings have been preserved, and then only in manuscript. Psalm books by other Dutch organists were published. In 1610 Hendrick Speuy of Dordt published *De psalmen Davids, gestelt op het tabulatur van het orghele ende clavecymmel met 2. partijen* (The psalms of David, set in tablature for the organ and harpsichord in two parts) and Anthony van Noordt of Amsterdam published in 1659 his *Tabulatuurboek van Psalmen en Fantasyen* (Tablature-book of Psalms and Fantasies). Improvising on psalms was also daily bread for carillonners, who played the bells fashioned by the Hemony brothers and others in the seventeenth-century Dutch Republic. The Utrecht carillonneur and bell-specialist Jacob van Eyck (c1590-1657) played an important role in the development of high-quality bell-playing. Psalms must have formed a large part of his repertory. City authorities mandated the use of psalms for the automatic

chimes when they signalled the full hour, or at least canticles and other melodies that were sung in the reformed service. In their recitals, however, the carillonneurs had a bit more freedom. The cathedral carillonneur did have to play psalms on Sundays, but on other days, other songs were also permitted, 'pleasant tunes, as strike the master's fancy.' But in the case of the St Nicholas Church, the carillonneur was told that he still had to play mostly psalms.

Of all this bell-playing almost nothing was written down. Yet we can imagine Van Eyck's improvisations thanks to his recorder book *Der fluyten lusthof* (The Recorder's Pleasure-Garden, Amsterdam 1644-c1655), which includes variations on psalm melodies, among other tunes. These are of course monophonic, but by adding a few bass notes, they sound very attractive on the carillon as well. So we see that psalms could be heard everywhere in the Dutch Republic, day in and day out. On Sundays in church, of course, during the congregational singing, originally unaccompanied and later supported by the organ. Before and after the service, the organist played variations, and also during the public organ concerts that took place at set times. Even more striking in public spaces were the carillon psalms. Nobody could hide from those, whether Protestant, Catholic, or other-

wise. But people also sang psalms at home, in ensembles or alone, more often than not accompanied by lute, cittern, or keyboard instrument such as the harpsichord, virginals, or clavichord.

The consistent choice by Calvinists for psalms, instituted by their leader John Calvin, also had a downside. Non-biblical texts were not allowed. The Baptists were criticized for their 'scriptural' songs, in which biblical passages were indeed set, but which also included original words and ideas. This was 'the work of man' in the eyes of Calvinists, and moreover, they were often set to secular melodies. And yet throughout the course of the seventeenth century, more and more Calvinists began to write poetic songs. Preachers such as the Remonstrant Dirck Raphaelsz Camphuysen, author of the *Stichtelycke rymen* (Devotional Poems, 1624) and the orthodox Bernardus Busschof started the trend, followed by many other poetry-writing pastors and believers, such as the minister Willem Sluiter from Eiberg and the Utrecht pastor Jodocus van Lodenstein. How much Lodenstein's songs meant to people is clear from deathbed descriptions. The faithful died with his songs on their lips. Geertruy Verbroek for example on her deathbed in 1755 sang a stanza from Lodenstein's 'De vrolijkheyd van 't Christen leven' (The Joy of Christian Life).

On this CD we present something of the musical richness that Calvinism gave to the Dutch Golden Age: the French polyphonic settings of the most popular Genevan melodies that were sung here both in French and in Dutch; the settings by Dutch composers, both vocal and instrumental, that were performed at home, in church buildings, and outside in the belltowers, and finally the song repertoire that gradually developed in the Golden Age, after the initially exclusive attention to psalms, sung to tunes of psalms, secular tunes, or melodies composed specifically for this purpose.

Louis Peter Grijp

Camerata Trajectina

The ensemble Camerata Trajectina ('Utrecht Musical Society', founded 1974), has made a name for itself through its longstanding advocacy for Dutch music from the Middle Ages through the seventeenth century. The ensemble's programs are mostly built on literary, political, or religious themes, and on personages in Dutch literature and politics such as Hooft, Bredero, Huygens, Vondel, Coornhert, William of Orange, the Eighty Years' War, religious conflicts ('The Whore of Babylon', 'Baboons and Mud Beggars'), Menno Simons, The Dance of Death, the Chambers of Rhetoric, and the Antwerp Songbook. Another subject the ensemble treats is the link between painting and music, as it has done for exhibitions on Music & Painting in the Golden Age (1995), Jan Steen (1996) and Frans Hals (2004). The ensemble participated in the National Commemorations of the Union of Utrecht (1979), William of Orange (1984), Constantijn Huygens (1987), Dirck Volkertszoon Coornhert (1990), the Peace of Münster (1998) and the Dutch East India Company (2002).

For these programs, a great deal of unknown repertoire has been dug up or reconstructed by the ensemble's artistic leader Louis Peter Grijp, a researcher at the Meertens Institute and Distinguished Professor of Dutch Song

at the University of Utrecht. The ensemble has given many concerts in the Netherlands and Flanders, as well as elsewhere in Europe, and also in America, Mexico, Canada, Indonesia and Ghana. Camerata Trajectina has produced over twenty CDs on the Globe and Philips Classics labels.

De double CD *Antwerps Liedboek* won an Edison Award in 2006. Recent noteworthy performances at the Utrecht Early Music Festival included performances of Obrecht's songs on texts by Gerrit Komrij (2005), the first Dutch opera *Bacchus, Ceres en Venus* by Johan Schenck (2006) and Jan Starter's sung comedy *Lijsje Flepkous* (2007). In 2008 the ensemble produced the CD *Klagende Maeghden* with songs by Jacob Cats.

www.camerata-trajectina.nl

1 Claude Le Jeune, Psalm 100 (Petrus Datheen)

Ghy volckeren des eerdtrycks al,
Singht den Heere met bly gheschal,
End dient hem met herten verhueght,
Verschynt voor sijn aenschyn met vruenght.

Bekent dat hy een Heere sy,
Die ons sonder ons toedoen vry,
Ghemaect heeft: end verworven fyn,
Tot schaepkens goet der weyden sijn.

Wilt tot sijnen tempel ingaen,
Doet van lof end danck oock vermaen,
In sijn schoone voorhoven soet,
End pryst daer sijnen naeme goet.

Uit: C. Le Jeune, *Les cent cinquante pseumes de David*. Parijs 1601; *De CL Psalmen Davids ... nu eerst met den Hollandsen Text ...* Schiedam 1664.

3 Claude Goudimel, Psalm 91 (Petrus Datheen)

Die in Godes bewaring' sterck
Hem begeeft onbesweken,
Die woont in een vast bollewerck,
Dies hy seer wel mach spreken,
En seggen by hem t' aller stondt:
God is mijn hulpe krachtigh,
Mijn burcht en oock mijn vaste grondt,
Daer ick op hoop eendrachtigh.

Claude Le Jeune, Psalm 100 (Petrus Datheen)

You peoples of all the earth,
Sing to the Lord with cheerful sound,
And serve him with glad hearts,
Appear before his presence with joy.

Know that he is a Lord,
Who has without our aid
Made us, and has fashioned us well
Into good sheep of his pasture.

Enter into his temple;
Give him also praise and thanks
In his lovely fine forecourts
And there praise his good name.

From: C. Le Jeune, *Les cent cinquante pseumes de David* (The Hundred-fifty Psalms of David. Paris 1601; *De CL Psalmen Davids ... nu eerst met den Hollandsen Text ...* (The 150 Psalms of David, now for the first time with Dutch text....) Schiedam 1664.

Claude Goudimel, Psalm 91 (Petrus Datheen)

He who is bold to place himself
Under God's protection,
Dwells in a secure bastion
And so may well speak
And say at all times:
God is my mighty help,
My fortress and my firm ground,
On which I place all my hope.

Van des jagers valstricken al,
En van 't geweld seer machtigh
Van schadelicke posten sal
Hy u oock helpen krachtigh.
Hy sal met den vleugelen sijn
U dekken en bevrijden;
Sijn hulp sal u in noodt en pijn
Een schildt zijn t'allen tijden.

's Nachts sult ghy dat dingh vreesen niet,
Dat de menschen doet beven;
Noch de pijlen die 's daeghs met vliedt
Geschooten zijn daer neven;
Oock voor geen sterven scherp noch groot,
Dat 't volck des nachts bespringet,
Noch voor 't haestige 't welck den dootd
Den menschen 's daeghs tobringet.

Uit: C. Goudimel, *Les cent cinquante Pseaumes de David ... à quatre parties*. Parijs 1564. Strofe 2: Idem, Genève 1580 (eerste druk Parijs 1568); vgl. De CL Psalmen Davids in *Nederlandschen Dichte ...* Leiden 1620.

4 Claude Le Jeune, Pseume 8 (Clément Marot)

O nostre Dieu, et Seigneur amiable,
Combien ton nom est grand et admirable,
Par tout ce val terrestre' et spacieux,
Qui ta puissanc' esleves sur les cieux.

Uit: C. Le Jeune, *Premier livre, contenant 50 pseaulmes de David ... a trois parties*. Parijs 1602.

From the hunter's snares,
From the power of violence
From deadly pestilence
He shall mightily deliver you.
With his wings he shall
Cover you and set you free;
His help will, in distress or pain
Be a shield for you at all times.

In the night you will not fear
That which makes men tremble;
Nor the arrow that by day
Is swiftly shot;
Neither the sharp nor great pains of death
That attack people by night,
Nor for the speedy death
That the day can bring to men.

From: C. Goudimel, *Les cent cinquante Pseaumes de David ... à quatre parties (The Hundred-fifty Psalms of David...in four parts)*. Paris 1564. Stanza 2: Idem, Geneva 1580 (first edition, Paris 1568); see De CL Psalmen Davids in *Nederlandschen Dichte ... (The 150 Psalms of David in Dutch Poetry)* Leiden 1620.

Claude Le Jeune, Psalm 8 (Clément Marot)

O you our God, and loving Savior,
How great and admirable is your name
In all this wide earthly vale,
You who have raised your glory above the heavens.

From: C. Le Jeune, *Premier livre, contenant 50 pseaulmes de David ... a trois parties (The First Book, containing 50 Psalms of David...in three parts)*. Paris 1602.

5 Claude le Jeune, Octonaire ("Areste, atens, ò Mondain où cours-tu?", Antoine de la Roche Chandieu, vertaling Abraham van der Myl)

Blijft staen. Staet stil. O Wereltsch* mensch waer
loopt ghy?
Hooft hier, verstaet de stem der Deuchd' met my.
Ey! hy gaet voort, end wil de Werelt volgen;
Hy loopt, hy viiet als** een stroom verbolgen
Eens grooten vloets, als hem een swaer tempeest,
Gestort daer op, doet swellen aldermeest;
End' mijn vermaan schijnt hem een clip te wesen,
Daerover hy met murren gaet geresen.

N.B. in het origineel *Wereltsch en **ghelijck
Uit: C. le Jeune, Octonaires de la vanité du monde. Paris 1606.
Tekst uit A. van der Myl, De ydelhey ende ongestadicheyt des werelts, levendich afgeschildert. Middelburg 1593.

6 Paschal de l'Estocart, Pseaume 9 (Clément Marot)

De tout mon coeur t' exalteray,
Seigneur, et si raconteray
Toutes tes oeuvres noppareilles,
Qui sont dignes de grands merveilles.

Uit: P. de l'Estocart, Cent cinquante pseaumes de David. Genève 1583.

Claude le Jeune, Octonaire ("Areste, atens, ò Mondain où cours-tu?" [Stop, wait, o world, where are you rushing?], Antoine de la Roche Chandieu, translation by Abraham van der Myl)

Stop there. Stand still. O mortal man, where are you
going?
Listen here with me, and understand the voice of virtue.
Alas! He goes forth and wants to follow the world,
He runs, he flies like a swollen stream
A great flood, as a raging storm
Brews and builds;
And my admonition will seem like a rock
Over which he can ripple and rise.

From: C. le Jeune, Octonaires de la vanité du monde (Eight-line poems on the vanity of the World). Paris 1606. Text from A. van der Myl, De ydelhey ende ongestadicheyt des werelts, levendich afgeschildert (The Vanity and the Instability of the World, Represented True to Life). Middelburg 1593.

Paschal de l'Estocart, Psalm 9 (Clément Marot)

With all my heart I will exalt you,
Lord, and I will tell
Of all your matchless works,
Which are of great and marvellous worth.

From: P. de l'Estocart, Cent cinquante pseaumes de David (Hundred-fifty Psalms of David). Geneva 1583.

Le toutpuissant à mon Seigneur et maistre
A dit ce mot, à ma dextre te sieds,
Tant que j'aurai renversé et fait estre
Tes ennemis le scabeau de tes pieds.
Le sceptre fort de ton puissant empire
Enfin sera loin de Sion transmis
Par l'Eternel, lequel te viendra dire,
Regn'au milieu de tous tes ennemis.

De son bon gré ta gent bien disposee,
Au jour tressainct de ton sacre courra,
Et aussi dru qu'au matin chet rosee,
Naistr' en tes fils ta jeunesse' on verra.
Car l'Esternel sans muer de courage,
A de toi seul dit et juré avec:
Grand prest' et Roi tu seras en tout aage,
En suyvant l'ordr' au bon Melchisedec.

A ton bras droit, Dieu ton Seigneur et Pere,
T'assistera aux belliqueux arros:
Là où pour toi, au jour de sa colere
Rompra la test' à Princes et à Rois.

Sur les Gentils exercera justice,
Remplira tout de corps morts envahis:
Et frapera pour le dernier supplice
Le chef regnant sur beaucoup de pays.
Mesm'en passant au milieu de la plaine,
De l'eau courant' à grand' hast' il boira,

The Almighty has said to my Lord and master,
This word: sit at my right hand,
For I will overthrow your enemies
And make them the footstool under your feet.
The strong scepter of your mighty kingdom
Will stretch far from out of Zion
By order of the Eternal One, who will say to you:
Reign in the midst of all your enemies.

Your people will most willingly
Run to the high holy day of your sacrifice
And as strong as the dawn comes in the morning
They will see your youth being born in your sons.
For the Eternal One whose courage never fails
Has said to you alone, and sworn thus:
A High Priest and King you shall be forever,
According to the order of the good Melchizedek.

At your right arm, God, your Lord and Father,
Will aid you in the arrays of battle:
Where for you, in the day of his wrath
He will split the heads of princes and kings.

Among the Gentiles he will carry out justice,
He will heap up the spread of dead bodies:
And will strike the final punishment
To the reigning head of many a country.
And passing through the midst of the plain,
He will drink of the swiftly running water,

Par ce moyen ayant victoire pleine,
La teste haut tout joyeux levera.

Uit: C. Le Jeune, *Dodecacorde*. La Rochelle 1598.

10 **Claude Le Jeune, Pseume 1 en vers mesurés**
(Jean-Antoine de Baïf)

Combien a d'heur l'homme dont le coeur cherchant
le bien,
Refuit le conseil des malins;
Ses pieds du pervers vont delaisant les chemins,
Moqueurs luy sont tous moins que rien;
Es lois du grand Dieu, pour toujours est son déduit,
Les lit et suit tant jour que nuit.

Tel pourra sembler l'arbre qu'on void haut et droit,
Assis le long du bord des eaux;
Tousjours il est veu verdoyant en ses rameaus,
Avoir le fruit alors qu'il' doit;
Car rien ne sauroit son repos onc alterer,
Chacun le verra prosperer.

Mais les méchants gens, au rebours, ressembleront
La poudre qu'un vent poussera,
Lesquels defaudront, quand juger l'on les voudra,
Et parmi les bons n'entreront:
Car Dieu conoist bien quel chemin vont ses bénits;
Et les malins seront détruits.

Uit: C. Le Jeune, *Pseumes en vers mesurez*. Paris 1606.

Thus attaining full victory
He will joyfully raise his head on high.

From: C. Le Jeune, *Dodecacorde*. La Rochelle 1598.

Claude Le Jeune, Psalm 1 in measured verse (Jean-Antoine de Baïf)

How happy the man whose heart searches for the
good,
Avoiding the counsel of evil ones;
His feet forsake the ways of the wicked,
Scoffers are all less than nothing to him;
And the laws of almighty God are always his pleasure,
He reads and follows them all day and night.

He shall be like a tree one sees high and by right
Set along the edge of the waters;
He is always green and his branches
Bear fruit when they should;
For nothing shall ever disturb his repose,
Everybody will see him prosper.

But the wicked, on the other hand, are like
The dust that a wind blows,
They will fail, when they come to judgment,
And they will not enter in among the righteous:
For God knows right well the path of the blessed,
And the wicked will be destroyed.

From: C. Le Jeune, *Pseumes en vers mesurez (Psalms in measured verse)*. Paris 1606.

11 Nicolas Vallet, Pseaume 12 (Clément Marot)

Donne secours, Seigneur, il en est heure,
Car d'hommes droits sommes tous desnusés.
Entre les fils des hommes ne demeure
Un qui ait foi, tant sont diminués.

Certes chacun vanité menteries
À son prochain dit ordinairement;
Aux lèvres n'a l'homme que flatteries;
Quand il dit l'un, son coeur pence autrement.

Dieu, vueille donc ces lèvres blandissantes
Tout à travers pour jamais inciser;
Pareillement ces langues arrogantes
Qui bravement ne font que deviser.

Uit: N.Vallet, *Een en twintich Psalmen Davids / Vingt et un pseaumes de David*. Amsterdam 1615.

12 Jan Pietersz Sweelinck, Pseaume 51

(Clément Marot)

Misericorde au povre vicieux,
Dieu tout-puissant, selon ta grand' clemence;
Use à ce coup de ta bonté immense,
Pour effacer mon faitc pernicieux.
Lave moy, Sire, et relave bien fort
De ma commise iniquité mauvaise;
Et du peché, qui m'a rendu si ord,
Me nettoyer d'eau de grace te plaise.

Nicolas Vallet, Psalm 12 (Clément Marot)

Help, Lord, it is time,
For righteous men are all come undone.
Among the children of men there remain none
Who has faith, all are weakened.

Indeed everyone lies, in vanity,
Speaking this way to his neighbor;
On their lips men have naught but flattery;
Whatever he says, his heart thinks otherwise.

O God, please take those lying lips
And cut them all in two forever;
Likewise those arrogant tongues
Which brashly do nothing but chatter.

From: N.Vallet, *Een en twintich Psalmen Davids / Vingt et un pseaumes de David (Twenty-one Psalms of David)*. Amsterdam 1615.

Jan Pieterszoon Sweelinck, Psalm 51

(Clément Marot)

Have mercy on this poor sinner,
Almighty God, according to your great mercy;
According to your great goodness, for this once
Blot out my evil deeds.
Wash me, Lord, and cleanse me thoroughly
Of the evil deeds which I have committed;
And of my sin, which has made me so filthy,
May it please you to wash me with the water of your grace.

Uit: J.P. Sweelinck, *Premier livre des pseumes de David*.
Amsterdam 1604.

13 Nicolas Vallet, Pseume 31 (Petrus Datheen)

Ick stel op u vast myn betrouwen,
En laet my nimmermeer
Tot schande komen, Heer!
Verlos my doch uit dit benauwen,
Nae u gherechtigheden,
Bekent in alle steden.

Uit: N. Vallet, *Regia pietas*. Amsterdam 1620.

14 Jan Pietersz Sweelinck, Pseume 23

(Clément Marot)

Mon Dieu me paist sous sa puissance haute,
C'est mon berger, de rien je n'auray faute.
En tect bien seur, joignant les beaux herbages,
Coucher me fait, me meine aux clairs rivages,
Traite ma vie en douceur tres humaine,
Et pour son Nom, par droits sentiers me meine.

Si seurement que quand au val viendroye
D'ombre de mort, rien de mal ne craindroye,
Car avec moy tu es à chacune heure;
Puis ta houlette & conduite m'asseuré;
Tu enrichis de vivres necessaires
Ma table aux yeux de tous mes adversaires.

Tu oings mon chef d'huiles et senteurs bonnes,

From: J.P. Sweelinck, *Premier livre des pseumes de David (The First Book of the Psalms of David)*, Amsterdam 1604.

Nicolas Vallet, Psalm 31 (Peter Datheen)

In you I put my trust,
So let me never
Be ashamed, O Lord!
Deliver me from this oppression,
According to your righteousness
Known among all.

From: N. Vallet, *Regia pietas (Royal Devotion)*. Amsterdam 1620.

Jan Pietersz Sweelinck, Psalm 23

(Clément Marot)

My God tends me with his mighty power,
He is my shepherd, I will lack for nothing.
In a very safe stable next to lovely pastures
He has me lie, he leads me along clear watersides,
He leads my life into kindly sweetness,
And for his Name's sake, he leads me along the right paths.

Even when I shall surely enter the valley
Of the shadow of death, I shall fear no evil,
For you are with me at all times,
For your crook and your guidance reassure me;
You enrich my table with the needs of life
In the eyes of all my enemies.

You anoint my head with oil and sweet scents

Et jusqu'au bords pleine tasse me donnes;
Voire et feras que ceste faveur tienne,
Tant que vivrai compagnie me tienne;
Si que tousjours de faire ay esperance
En la maison du Seigneur demeurance.

Uit: J.P. Sweelinck, *Premier livre des pseumes de David*.
Amsterdam 1604.

16 Jan Pietersz Sweelinck, Pseume 68

(Théodore de Bèze)

Que Dieu se monstre seulement,
Et on verra soudainement
Abandonner la place
Le camp des ennemis espars
Et ses haineux de toutes parts
Fuir devant sa face.
Dieu les fera tous s'enfuir,
Ainsi qu'on voit s'esvanouir
Un amas de fumée.
Comme la cire auprès du feu,
Ainsi des meschants devant Dieu
La force est consumée.

Uit: J.P. Sweelinck, *Livre quatriesme et conclusionnal des
pseumes de David*. Haarlem 1621.

And you give me a full cup up to the brim;
Yes, you will even ensure that this favor of yours
Accompanies me as long as I live
So that I may always hope
To dwell in the house of the Lord.

From: J.P. Sweelinck, *Premier livre des pseumes de David*.
Amsterdam 1604.

Jan Pieterszoon Sweelinck, Psalm 68

(Théodore de Bèze)

Let God only show himself,
And suddenly one will see
The place abandoned.
The camp of the enemies scattered
And all those who hate him
Flee before his face;
God will make them all flee,
As one sees vanish
A drift of smoke,
As wax near fire,
So are the wicked before God;
Their strength is consumed.

From: J.P. Sweelinck, *Livre quatriesme et conclusionnal des
pseumes de David (The Fourth and Final Book of the Psalms
of David)*. Haarlem 1621.

17 Onnutt' en schadelijcken arbeydt

(Dirck Raphaelsz Camphuysen)

Hou op die geyl gedicht of minne-klachten maekt,
En menigh Maechd'lijck hert zijn reynicheydt
ontschaeckt.

Uw zin-werk is (als rechts) om zinnen te verfraeyen;
Maer wat van zelver wast behoefmen niet te
zaeyen.

Hou op, verweende konst, van malle Malery,
Het voedsel van qua'e lust en fieltsche zotterny.
De jong' en teere rijs breeckt door ontydigh
zwaeyen;
En wat van zelver wast behoefmen niet te zaeyen.

Hou op verwijffde handt, die, t'wijl ghy bezigh zijt
Met nieu fatsoen en dracht (te mildt in geldt en tijdt)
Stægh-an een nieuwen windt van Zottigheyet laet
waeyen;
Al wat van zelver wast behoefmen niet te zaeyen.

Uit: D.R. Camphuysen, *Stichtelycke rymen*. Hoorn 1624.

18 Van't Laetste oordeel

(Dirck Raphaelsz Camphuysen)

Zang: Gaillarde Essex

Wanneer de groote Dagh, die eens moet zijn,
Aller dingen eyndt zal geven,
In wat een angst en innerlijke pijn

Useless and Harmful Work

(Dirck Raphaelsz Camphuysen)

Stop it, you who write lusty poems and love songs,
And who have robbed the purity from many a
maiden's heart

Your meaning is, one might say, to make pretty
meanings,
But that which grows of itself need not be sown.

Stop it, proud art, stop that senseless painting,
The food of evil lust and base foolishness.
The young and tender stem breaks from swaying
too soon;
And that which grows of itself need not be sown.

Stop it, wifely hand, which, while you're busy
With new fashion and style (too generous with your
money and time)
Constantly lets a new wind of nonsense blow;
Whatever grows by itself need not be sown.

*From: D.R. Camphuysen, Stichtelycke rymen (Devotional
Poems). Hoorn 1624.*

Concerning the Last Judgment

(Dirck Raphaelsz Camphuysen)

Tune: The Earl of Essex's Gaillarde

Whenever that great day must someday come,
And bring an end to all things,
With what anguish and inner pain

Zal het zondigh hert dan beven!
Al d'oogen zelfs aenschouwen
't Geen hier 't hert niet g'looven wou';
Ach! wat bitterder benouwen
Laet laten rou!
Laes! die daer gaet vertrouwen
't Geen hy bill'ck mistrouwen zou'
Als Godts oordeel wordt gehouwen
Voelt 's Wer'lts ontrou.
Hy wil, maer waer kan hy vluchten?
Hy zucht, doch vergeefsche zuchten;
't Hert, vol vruchtelooze vruchten,
Spreekt zijn vonnis uyt.
Beter waer hy nooyt geboren,
Dan de stem te moeten hooren
Die hem uyt der uyverkoren
Blijde woning sluyt.

De Dagh toeft wel, en alles blijft zoo 't was
Dies ghy meynt g'hebt niet te schroomen;
Maer 'tgeen ten onpas koomt, koomt noch te ras;
Traegh'lijck komen, is oock komen.

Godt laet den Dagh vertragen,
Niet om dat gh' oock traegh zijn zult;
Maer zijns goedtheydts wel-behagen
Wordt zoo vervult.
Den zondaer wil hy dragen
In lanckmoedelijck geduldt,
Off misschien de straff' en plage
Sturff met de schuldt.

Will the sinful heart then tremble!
All eyes will then see for themselves
That which the heart now does not want to believe;
Oh! what bitter oppression
Forget about repenting!
Alas, he who believes
That he should by rights despair
When God passes his judgment,
Shall feel the world's falseness.
He will want to flee, but where can he go?
He sighs, but sighs in vain;
The heart, full of fruitless fruits,
Pronounces its judgment.
It would be better had he never been born
Than to have to hear the voice
That shuts him out of
The joyful dwelling of the chosen ones.

The Day delays, and all remains as it was
And so you think you have nothing to fear;
But that which comes at a bad time still comes all
too soon,
Coming slowly still means coming.
God delays the Day
Not so that you too should delay,
But because he is pleased to have his goodness
Thus fulfilled.
He would treat the sinner
With long-suffering patience,
So that perhaps the punishment and torment
Can die with the guilt.

En off schoon veel duyzendt jaren
Tot des Heeren dagh noch waren,
Zal u doch de doodt niet sparen,
Die elck uer zijn magh.
In de doodt (*t zy hoe geleden)
Is geen Tijd, dat wijst de Reden;
Over Duyzendt jaer, is, Heden:
Sterff-dagh, Oordeel-dagh.

Uit: D.R. Camphuysen, *Stichtelycke rymen*. Hoorn 1624.

19 De Vrolijkheyd van 't Christen leven

(Jodocus van Lodenstein, 1662)

Siet Ps. 43:4 1 Thess. 5:16 Phil. 4:4

Verblijd, verblijd, u alle tijd,
Dat is ons' eeuwige erven,
Eeuwige erven,
Getroost, en sonder vrees te zijn
In leven en in sterven.
Laat ons vrolijk zijn,
Vrolijk, vrolijk,
Laat ons vrolijk zijn, vrolijk zijn.

De sonden al, en sonder tal
Sijn goedichlijck vergeven,
Al vergeven;
Wy hadden de eeuwige dood verdient
En krijgen het eeuwige leven.
Laat ons vrolijk zijn, etc.

And even if there were many thousands of years
Until the Day of the Lord shall come,
Still, death will not spare you,
It could come at any moment.
In death, no matter how it happens,
There is no Time; reason instructs us;
Be it over a thousand years, yet it is today:
The day you die is Judgment Day.

From: D.R. Camphuysen, *Stichtelycke rymen*. Hoorn 1624.

The Joy of the Christian Life

(Jodocus van Lodenstein, 1662)

See Ps. 43:4, 1 Thess. 5:16, Phil. 4:4

Rejoice, rejoice always,
That is our eternal inheritance,
Eternal inheritance,
To be comforted without fear
Both in life and in death.
Let us be joyful,
Joyful, joyful,
Let us be joyful, be joyful.

All sins, be they ever so many
Are mercifully forgiven,
All forgiven;
We deserved eternal death
But we receive eternal life.
Let us be joyful, etc.

Want in de dood, de bangste nood
Is Godes soon ons 't leven,
't Leven het leven;
Wy steecken 't hoofd ten kerreker uyt
Om boven de vleecke te sweven.
Laat ons vrolijck sijn, etc.

Uit: J. van Lodenstein, *Uyt-spanningen*. Utrecht 1676.

20 Geestelike blydschap der geloovigen

(Wilhelm Sluiter)

Ik ben seer vrolik in den Heer,
(Jes.61:10)
Myn ziel is blyd' in God
Des werelts vreught ik niet begeer,
(Joh.16:20)
Ik laet s'een werelts sot.
(Num.13.v.23.26)
Die Canaans soete druyven ook
Maer eens heeft recht gesmaekt,
(Deut.1.24.vers.25)
Na 't stinkend vuyl Egyptisch look
Soo gretigh niet en haekt.
(Num.11:5)

Al d'aerdsche vreugt is als een lamp,
(Iob.18:5.6)
Die cierlik brandt en schijnt,
Maer met een stank en vuyle damp
(Prov. 20.vers.20)

For in death, the most fearful distress,
God's Son is life for us,
Is life, is life.
Our heads pop out of prison
To wave free above sin.
Let us be joyful, etc.

From: J. van Lodenstein, *Uyt-spanningen (Relaxations)*, Utrecht 1676.

The Spiritual Joy of the Believers

(Wilhelm Sluiter)

I am so full of joy in the Lord,
(Is. 61:10)
My soul rejoices in the Lord,
I do not envy the world's pleasures,
(John 16:20)
I leave them to the world's fools.
(Num. 13:23, 26)
Whoever has really tasted the sweet grapes of Canaan
Even once,
(Deut. 1:24, 25)
No longer longs for
The stinking foul garlic of Egypt.
(Num.11:5)

All earthly joy is like a lamp,
(Job 18:5.6)
That elegantly burns and shines,
But with a stench and foul fumes
(Prov. 20:20)

Haest uyt-gaet en verdwijnt.
Het lachen van een werelts sot
(Eccl.7.vs.6)
Is even als't geluyt
Der doornen onder eenen pot,
Met korte vreugt is 't uyt.
(Job.20:5)

Maer als het vyer op Gods altaer
(Levit. 6.v.12.13)
Is blydschap in den Heer;
Het geen haer voedt, is altijd daer,
(Phil.4.v.4)
Sy brandt en blaekt staegh meer.
En schoonse somtijts schijnt verdooft,
Als onder d'asch bedekt,
Een eeuw'ge vreugt blijft op ons' hoofd,
(Jes.35:10)
Sy wordt weer opgewekt.

Uit: W. Sluiter, *Psalmen, lof-sangen, ende geestelike liedekens.*
Deventer 1661.

It quickly snuffs out and disappears.
The laughter of a worldly fool
(Eccl. 7:6)
Is like the crackling
Of thorns under a pot,
After a brief burst of pleasure it's gone.
(Job. 20:5)

But joy in the Lord
Is like the fire on God's altar
(Lev 6:12, 13)
That which feeds it is always there
(Phil 4:4)
It burns and glows more and more all the time.
And although sometimes it appears to be extinguished
As if it were covered in ash,
An eternal joy remains on our heads,
(Is. 35:10)
And it will be rekindled.

From: W. Sluiter, *Psalmen, lof-sangen, ende geestelike liedekens*
(*Psalms, Canticles, and Spiritual Songs*). Deventer 1661.

Calvijn in de Gouden Eeuw

1	Claude Le Jeune, Psalm 100	01:18
2	Improvisation on psalm 2 after Goudimel	05:25
3	Claude Goudimel, Psalm 91	03:03
4	Claude Le Jeune, Pseaume 8	01:46
5	Claude Le Jeune, Octonaire	02:08
6	Paschal de l'Estocart, Pseaume 9	01:18
7	Improvisation on psalm 9 after Goudimel	01:23
8	Claude Le Jeune, Pseaume 110	07:57
9	Psalm 5 (from the Lutebook of Thysius)	01:03
10	Claude Le Jeune, Pseaume 1 en vers mesurés	02:09
11	Nicolas Vallet, Pseaume 12	05:36
12	Jan Pietersz Sweelinck, Pseaume 51	03:29
13	Nicolas Vallet, Pseaume 31	02:29
14	Jan Pietersz Sweelinck, Pseaume 23	07:06
15	Jacob van Eyck, Onse vader in Hemelryck	04:48
16	Jan Pietersz Sweelinck, Pseaume 68	02:47
17	Dirck Camphuysen, Onnutt' en schadelijcken arbeydt	02:32
18	Dirck Camphuysen, Van't Laetste oordeel	03:47
19	Jodocus van Lodenstein, De Vrolijkheyd van 't Christen leven	02:01
20	Willem Sluiter, Geestelike blydschap der geloovigen	02:03
21	Hendrick Speuij, Psalm 116	01:35
22	Anthony van Noordt, Psalm 15	01:49
23	Jan Pietersz Sweelinck, Psalm 140	06:18
24	Jacob van Eyck, Psalm 103	05:31

Camerata Trajectina

GLO 6064

Artistic direction

Louis Peter Grijp

Under the auspices of *Instituut voor Reformatieonderzoek*, Apeldoorn

Advice

Jan Luth, Jan Smelik

Producers

Erik Beijer & Kees Schul

Engineer

Tom Dunnebieer

Editors

Erik Beijer & Tom Dunnebieer

Recorded

January 2009

Cothen and Groningen

Cover & booklet design

www.romanontwerp.nl

Ensemble coordination

Amienke Wytzes

Production coordination

Paul Janse, Globe

Translations

Ruth van Baak Griffioen

Cover illustration

Portrait of Young Calvin

Musée international de la

Réforme, Geneva

www.globerecords.nl

© & © 2009

Klaas Posthuma Productions

Made in The Netherlands

Globe™ is a registered trademark of Klaas Posthuma Productions, Castricum, The Netherlands